

שמעתא עמיקתא

גליון תק"י | פרשת תרומה | תשפ"ב | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

פניני הלכה

האם גנב צריך לשלם כפל לצאת ידי שמים

א. כתב המחבר (חוי"מ סי' א' סי"א) - בזמן הזה דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ומזיק ממון חבריו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהן חסרון כ"ס. אבל דברים שאינם מצויים מעולם, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנשו חכמים כתוקע לחבירו וכו' וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק וכו', אין דנים אותו אלא מומחים הסמוכים בא"י. ע"כ. ומקורו מדברי הגמ' בב"ק פד. וכן: ומדברי הרא"ש והתוס' בר"ש סנהדרין. וכן הוא ברמב"ם (פ"ה מהל' סנהדרין).

ועוד כתב המחבר (שם סי"ה) דאע"פ שדיינים שבא"י אין מגבין קנסות, מ"מ אם תפס הניזק שיעור מה שראוי לו ליטול לא מוציאין מידו. ומקורו מדברי הגמ' בב"ק טו., וכן מבאר ברא"ש (שם סי' כ) וברמב"ם (פ"ה מהל' סנהדרין הל' י"ז).

ויל"ע בגמ' בזה"ל שבה לחזור בתשובה ולהשיב גיבתו אם צריך לשלם כפל בא לצאת ידי שמים. דאפשר דאף דאין ב"ד גובין קנסות בזה"ל, מ"מ אם רוצה לצאת ידי שמים צריך לשלם הקנס המפורש בתורה. דהא חזינן דאם תפס הניזק לא מפקינן מיניה, ומשמע דאיכא חיוב תשלומין.

ב. ומצינו בירושלמי (כתובות פ"ג ה"י) לענין מודה בקנס - מהו שיאמרו לו צא ידי שמים, נישמענה מן הדא, מעשה ברבן גמליאל שהפיל שן טבי עבדו, אתא גבי דרי יהושע אמר ליה טבי עבדי מצאתי עילה לשחררו, אמר ליה ומה בידך ואין קנסות אלא בב"ד ובעדים ויאמרו לו צא ידי שמים, הדא אמרה שאין אומרים לו צא ידי שמים.

ומשמע דבדיני קנסות כל שלא נתחייב בב"ד ובעדים, אי"צ לשלם אפי' לצאת ידי שמים. [דאי כוונת הירושלמי דאינו חייב מחמת שהודה, ומודה בקנס פטור. ה"ל למימר שכבר הודתה. ומדאמר אין קנסות אלא בב"ד ובעדים, משמע דכל דליכא ב"ד ועדים ליכא לחיוב קנס כלל ואף לא לצאת ידי שמים].

וכן דייק הרשב"א (בי"ק עד: וע"ה) מדברי הבבלי בההיא דר"י, דבקנס דלא דליכא עדים אפי' לצאת ידי שמים אינו חייב. והבא דברי הירושלמי הנזכרים.

וכן מבואר בדברי התוס' בכתובות (ל: ד"ה לאו משום) דבקנס דארבעה וחמשה אין חייב אפי' לצאת ידי שמים, דדוקא ממונ הוא דמחייב בלא לצאת ידי שמים, אבל קנס לא מחייב אלא ע"פ ב"ד כדאמרין אשר ירשיעון אלהים פרט למרשע את עצמו.

וכבר יצא להעיר בזה קצות החושן (סי' א' ס"ק ז') על דברי המחבר דלא חילק בין קנס ממש לשאר גזילות וחבלות וכל מידי שלא שכח ואין בו חסרון כ"ס (שאין דנים אותו ודנים אותו), דההבדל מחבר, דממונ ממש אע"פ דאין דנים אותו בזה"ל, היכא דלא שכח ולית ביה חסרון כ"ס, מ"מ לצאת ידי שמים הוא בעצמו צריך לשלם, וגזילן הוא אם אינו משלם. אבל קנס ממש לא יצא לו דין דאם, דאין מחייב בו אלא ע"י ב"ד. ואפי' מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור ואפי' לצאת ידי שמים, ואפי' תפס, כמבואר בירושלמי, דהא עבד תפוס בעצמו הוא.

ג. מיהו מסתימות דברי המחבר נראה דכל קנס בזה"ל מהני ביה תפיסה, וכי"כ בסמ"ע (שם סי' ק"ז - כ"ז) שב"ה שני שם דבבב"ה המחבר) דאף התופס כפל וד' ו'ה' אין מוציאין מידו. ולכאוי אי מהני ביה תפיסה משמע דיטנו חיוב תשלומין (עכ"פ לצ"ש), דאל"כ אמאי מהני תפיסה. ואכן ברשב"א הנזכר כתב דמההיא דר"י מוכח דכל קנס שאין לו עדים אפי' תפס לא עשה ולא כלום, דאינו זוכה אלא בב"ד ובעדים. אלא דהקשה ע"ז מדברי הגמ' שם ע"ש.

מיהו מסתימות המחבר נראה דתפיסה מהני אפי' בקנס, ואי"כ לכאוי מוכח דאיכא חיוב תשלומין (עכ"פ לצאת ידי שמים), אע"פ דלא הרשיעוהו ב"ד.

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הר"ג יוחנן בורגר שליט"א
מור"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

האם מותר ללמוד עזרה ראשונה מגוף המת

א. איסור הנאה ממת. **ב.** עכ"פ. **ג.** איסור מהתורה או מדרבנן. **ד.** הסתכלות. **ה.** חיתוך בשרו לצורך לימוד. **ו.** שלא כדרך הנאה. **ז.** נתינת שכר על לימוד ממת. **ח.** איסור ניוויל המת - ניתוח לצורך לימוד רפואה. **ט.** במקום חשש פק"י. **י.** פעולות שדרך לעשותם לבניא בחיים. **יא.** ניתוח נפל. **יב.** מה בכלל נפל הצריך קבורה. **א. איסור הנאה ממת**
מבואר בע"ז (כ"ט): שמת אסור בהנאה, וילפינן לה מגז"ש שם שם מעגלה ערופה, כתיב הכא (במדבר פ"כ פס' א) ותמת שם מרים, וכתיב התם (שופטים פ"ב פס' ז) וערפו שם את העגלה, מה להלן אסור בהנאה אף כאן אסור בהנאה. וכן פסקו הרמב"ם (אבל פ"ד הכ"א) והתשו"ע (יו"ד סי' שפ"ט).

ב. בנייה לעיתים (לכבל הפלתי ה"ל יו"ט פ"א הכ"ג ד"ה וזה) שנשאל ע"ד עני א' שאשתו הפילה נפל משונה בצורתו האם יכול לסבב עמו בעירות להראות חזותו ועי"ז ירחמו עליו ויתנו לו פרוטות, והשיב לאסור, דמלבד דמנהג ישראל לקבור אף נפלים, מת אסור בהנאה, וזה פשוט שנפל הוא בכלל, דאסורו הוא כטומאתו, ואי"כ הרי זה האיש משתכר באיסורי הנאה, ע"כ. ומה דפשיטא ליה דנפל אסור בהנאה אף אם אינו מחויב קבורה, כן מבואר נמי בנב"ז (ק"י יו"ד סי' ז). אולם הבנין ציון (ח"י סי' ק"ט) כת' דזה תלי בפלוגתא שהביא המ"מ (פ"ד הכ"א) לענין מת עכו"ם, דהאסורים בהנאה ע"כ ס"ל דלא בעינן דומיא דמרים שהוא מת החייב קבורה ואי"כ י"ל דגם נפל אסור בהנאה משא"כ למת-רין, והמ"מ הכריע כדבריהם. ועי' בחת"ס דלהלן אות ז' שמבואר שאיסור הנאה אינו תלוי בחובת קבורה וכתבינה לעיתים הנ"ל.

ג. עכ"פ
והנה השואל בתשובת הרשב"א (ח"י סי' שסה) כת' דשמה לא נאמרה ג"ש הנ"ל אלא למתי ישראל. ושכן מוכח מהא דאמרו בחולין (קכב) דעור האדם טמא משום גזרה שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין. והלא תיפוק ליה דאסור משום איסור הנאה, אע"כ במת עכו"ם מיייר שאין בו איסור הנאה. אולם הרשב"א שם דחה ראיית השואל. והביאו הב"י (יו"ד סי' שמ"ב בב"ב). ועי' בתוס' (סנהדרין מה: ד"ה משמין) שמבואר כדחיה הרשב"א. וכן נקט הרשב"א (שם) לאסור. וכן דעת הצ"ע (סס"ג).
והר"ב (אבל פ"ג הכ"א) כת' דהרמב"ם לא חילק בזה. ובתשובותיו (החדשות סס"ג שמה) כת' דקיי"ל דמתי עכו"ם אין אסורין בהנאה, דילפינן ממרים. וכן פסק הפר"ח (קו"א יו"ד סי' עט). והמשנה למלך (שם) הביא שבירושלימי מבואר דעכו"ם מותר בהנאה. ותמה על הראשונים שלא השיגו בדברי הירושלמי. ועי' באבנ"ז (או"ח סי' רמו) משי"כ על דברי המשנה למלך.
והשואל בשאלת יעב"ץ (סי' מא ד"ה הנה לא) נקט להקל ושכן שנקט הבן של הצ"ע שם בהגותו. אולם היעב"ץ דחה דבריו ע"פ הגמ' בחולין הנ"ל דמדתנן סתמא ולא מפליג תנא ש"מ דאף בעור הנכרי הדין כן.

והבית הלל (סי' עט) למד מתוס' (י: סד"ה שהשור) שכת' שעבד וככרי הקנויים לישראל מותרים בהנאה. דאף סתם עכו"ם אינו אסור בהנאה. וכן למדו הנקד"כ הכנה"ג, המשל"מ והמגיה בצ"ע (שם). אולם השב"ז (ח"י סי' ט"ז) דחה הראיה כי שם מיייר דוקא בעכו"ם הקנוי לו. וכת' שאף שהמגיה בצ"ע שחוכך להקל בקו"א חזר בו. והחת"ס (יו"ד סי' שלו ד"ה והא) הוכיח דאף בעכו"ם הקנוי לו אסור בהנאה. והגר"א (סי' ע"ב) דחה דברי השו"ע וכת' שהרשב"א תייר, וכי"כ תוס' בב"ק (שם). וכן משמע קצת מהחזו"ת דלקמן. ועי' להלן דעת האג"מ והגרשז"א זצ"ל שיש להקל במקום צורך גדול כגון לרפואה.

ג. איסור מהתורה או מדרבנן
ועי' ברש"י (סנהדרין מז: ד"ה פיהו) שהאיסור הנאה מהמת הוא דאי. וכן נ"ל דעת ר"ת בתוס' סנהדרין (מה: ד"ה משמין). וכן מבואר ביראים הנ"ל. וכי"כ הרב המגיד (מא"י פ"ב) בשם הרמב"ן. וכי"כ הש"ך (יו"ד סי' ע"ט ס"ק ג). וכן הוא בפמ"ג (שם). אולם המ"מ (אבל פ"ד הכ"א) כת' שהרמב"ם לא ביאר שהוא דבר תורה ואפשר דס"ל דג"ש זה דשם שם אסמכתא בעלמא הוא ואין איסור במת כ"א מדרבנן. והשאלת יעב"ץ (שם ד"ה תו יכלנא) כתב שאין איסור זה מה"ית אלא אסמכתא היא. והפת"ש (שם סי' ק'א) כתב בשם תשו' אבן שבת (סי' ט) דבמת ישראל אסור מה"ית ובמת עכו"ם מדרבנן. והחת"ס (יו"ד סי' שלו) נקט שהוא מה"ית (ושם מיייר בישראל).
ד. הסתכלות

ועי' בנב"ז (תני יו"ד סי' טז) שנשאל האם מותר לחתוך בגוף המת כדי להתלמד בהנהגת הרופאים מכהן ולהבא דאתי מיניה הצלת נפשות, או דלמא יש בזה איסור דניוויל ובזיון להמת. ומסיק לאיסור אם לא במקום חשש פק"י. והובאו דבריו להלן. ולכאורה צ"ע אמאי לא אסר נמי משום הנאה מהמת שהרי לומד איך לרפאות.

שו"ר בחת"ס (יו"ד סי' שלו) שהשואל נעמד בזה והשיב שלפי הסי"ד של השואל היה זה פק"י ובכה"ג מתרפאים באיסור הנאה וע"כ דחה הנוב"י שאין זה בכלל הצלת נפשות. ועי"ש (ד"ה והא) שכת' על מעשה דבכורות (מה: דתלמידי של ר"י שלקו זונה אי שנתחייבה שריפה למלך בפקדו ומצאו בה רי"ב אברים, דצ"ל דשפחה מעליקת יתה דשרי בהנאה, או אפי' שפחה כנענית של ישראל ותליא בפי הראשונים בכוונת תוס' דלהלן. ומבואר דס"ל להחת"ס דבגוף הניתוח יש בו משום איסור הנאה.

ועי' בחבלים בניעמים (ח"י יו"ד סי' ס' ד"ה אבל מי חיס) שתמה ע"ז שהרי אין זו הנאה בגופו של מת רק גרמא ומבואר בריטב"א (סוכה לא: ד"ה והאמה) דבכה"ג אינו בכלל הנאה. וכן מוכח מהבנין ציון (שם) שאסר להשהות נפל להתלמד משום תקלה שמא ינהה בגופו ולא אסר משום איסור הנאה. והחזו"א (יו"ד סי' רח ס"ק ז) כת' דאפשר דכיון דאין כאן רק ראי' בעלמא והיא אינה נמכרת בשכר לא מקרי הנאה (בפרט לסוברים דעכו"ם אסור בהנאה). וכת' בהר צבי (יו"ד סי' רע"ח) שז"ה דעת הנוב"י שלא חשש לזה. והשואל בלבושי מרדכי (מה"ג או"ח סי' כ"ט) כת' שאין להתייר משום מצינו דקול ומראה אין בהם מעילה, כי מבואר ביו"ד סי' קמ"ב טע' ט"ו דאסור להסתכל בניו דע"ז משום שנהנה בראי. והחלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ג ד"ה ונהה, ואות ז') דחה דבריו דשאין התם שנהנה מנוי דע"ז, ובני"ד החשש הוא משום משתכר באסה"י, וזה שרי כי באו"ח סי' ת"ג סי' משמע דמשתכר בשאר איסה"י מותר כי אינו נהנה מגוף האיסור אלא שהדבר האסור גורם לו הנאה, עי"ש בב"י ובמ"ב (סי' ט ושעה"צ שם), ע"כ. וכן הוא במחנה חיים (ח"י יו"ד סי' ט) דלהסתכל וללמוד מהמת, לא נקרא הנאה. ועי' במהרש"ג (ח"י סי' ר"ר - ר"ד) ובמהר"ם שיק (סי' שד"ט).

ה. חיתוך בשרו לצורך לימוד

והנה מהחזו"ת הנ"ל שהביא ראי' שהסתכלות אינו בכלל הנאה מבכורות דשלקו גופה ללמוד את מנין אברים שבגוף. משמע דניתוח מת דינו כהסתכלות. וכן יוצא מהפוסקים שדחו קושית החת"ס על הנוב"י שנקטו דבניתוח המת לא חשיב הנאה. אבל המנח"ש (תני סס"ג ז') הקשה מהמ"מ (כ"ל המקדש פ"ה ה"ו) שכת' שהלוקח פתילה של הקדש ומדליקה ונהנה מאורה אינו בכלל מראה שאין בו משום מעילה. ובנ"ד שחיתוכן בבשר המת, ואפי' אם חותך באופן שאינו מפסיד את הבשר אסור, וכמ"ש האוי"ש (שבת פ"א ה"ח) לענין תוקע בשופר של עולה דמועל ולא אמרינן דחשיב רק "קול" כיון שעושה מעשה בגוף השופר, ע"כ. ולכאוי יש חלק דשאני נר להאיר ושופר להשמיע קול דלוה עומדים, ועי"כ כשעשה בהם מעשה חשיב נהנה מגוף הדבר, משא"כ מת שאינו עומד לחיתוך דלא חשיב נהנה מגוף הדבר עי"י שהסתכלות, דאין בחיתוך הנאה מגוף המת אלא ראי' בעלמא.

ו. שלא כדרך הנאה
ואף אם נימא דבכה"ג חשיב הנאה, יש לדון בזה, כי הוי הנאה שלא כדרכה, ומצינו לרדב"ז (ח"י סי' תקמ"ו) שהתיר אכילת המומיא (חנוט) מפני סמים המעורבין בו דחשיב שלא כדרך הנאתו. וכן יוצא מהשיבת ציון (סס"ז שם).
וכן מוכח מהמ"מ (אבל פ"ד הכ"א) שכת' דאע"פ דנהנה מההקדש שלא כדרך הנאתו לא מעל, שאני התם שהוא שלא כדרך הנאתו, אבל מוכר או נותן פשיטא דמעל ועיקר המעילה היא מוכר דבר של הקדש דכיון שחלקו המעות מעל, ע"כ.
אמנם הגינת וואני (ח"י יו"ד סי' כ"ל כ"ל א"ס ד"ה כלל) אסר אכילת המומיא כי מת אסור בהנאה ואין חילוק בביאור זה בין דרך הנאתו לשלא כדרך הנאתו כי לא אפקינהו קורא בלשון אכילה, אלא אסרו הכתוב בסתם, ודינו כבב"ב וכלאי הכרם דבכל גוונא אסורים. והביאו בחי' רע"א (על יו"ד סי' שפ"ט). וכן נקט המנח"ש (שם). ועי' בשו"ע (יו"ד סי' קנ"ה סעי' ג), ומסתימת דבריו משמע כהרדב"ז.

זו **נתינת שכר על לימוד מנות**

ועני **בחתי"ס** (או"ח סי' קכח) שכתב **השרע"א** הקשה **לחוי"ד** איך הותר ליקח שכר מקבורת מת דאסור בהנאה, הא הוה כשוכר פועל לעשות עמו ביין נסך (ע"ז סי' טב), ותירץ לו דקבורת המת הוה למעט התיפלה (שם סג).
ו**החתי"ס** כת' דלק"מ, דדוקא היכי ד"רוצה בקיומו" אסור, אז שכרו אסור, דהרי הפועל רוצה בקיומו לולי דהוה למעוטי תיפלה, אבל מת אין איסור הנאתו גורם איסור של קיומו אלא משום בזיונו או כפרה, דאלו לא היה צריך כפרה ולא היה שייך בזיונו, לאו מצוה לקוברו אע"פ שאסור בהנאה, ע"כ. אלא דעיי לעיל אות א' שנר' שאיסור הנאה תלוי בחובת קבורה.
ו**המהר"ם שיק** (יו"ד סי' שמג) כת' דחוב זה מוטל על הקרובים ואין השומר נהנה מממתת רק ממחיש הרוצה לפטור אי"ע, והמת הוא גרם דגרם.
ו**האחיעזר** (יו"ד סי' יט) כת' שרק מקבלין שכר בטלה.
לפי"ז יייל שאין איסור בקבלת שכר על לימוד מגוף המורה

ה. איסור ניוול המת – ניתוח לצורך לימוד רפואה

עיי **בש"ס חולין** (א: – יב.) שדנו מהיכן ילפינן דהחלכים אחר הרוב, רב כהנא אמר אתיא מהורג את הנפש דאמר רחמנא קטליה, דהא ליחוש דלמא טרפה הוה, אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא, וכי תימא דבדקינן ליה **הא קא מינוול**, וכי תימא משום איבוד נשמה דהאי ניווליה, וניחוש שמא במקום סיף קב הוה, ע"כ.
ו**פרש"י** טרפה הוה - ההרוג ואין זה ראוי ליהרג דברא קטילא קטיל. וכי תימא משום איבוד נשמה - דהאי רוצח דלא לימות משום דבעינן ושפטו העדה והצילו העדה. ניווליה - להאי נהג ואי לאו משתכח טרפה יהרג רוצח וזו ע"כ.

ואיתא **בבי'ב** (קב"ג) מעשה בבני ברק באחד שמכר בכסי אביו ומת ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתה ובאו ושאלו את ר"ע מהו לבדוקו, אמר להם אי אתם רשאים לנוולו. ועיי"ש (קב"ג ד) דקאמר הש"ס ואלא אי אמרת לקוחות לנוול ולניול כו'. מבואר דיש איסור לנוול את המת (ומהא דחולין מוכח שהוא מה"י) אלא שבמקום פסידא דלקוחות לא חיי'.

ועיי' **בנוב"ב** (תני יו"ד סי' ה) ששאל האם מותר לתנח מת כדי ללמוד רפואה. והביא שם השואל שנחלקו בזה פוסקים שבאותו זמן המתיר רצה ללמוד מהניטת יעקב, ויוסף ומלכי ישראל, ואם כי זה היה לכבודם גם זהו כבוד המת להיות ריוח והצלה על ידו. ועוד הביא ראיה מהרשב"א שהוא יוסף סימן שטי"ג ע"ב י' בראובן שצהו לבניו להוליכו למקום קברות אבותיו כדי שמוותר ליטן יצל דהבשר למהר העיכול, ק"ו כאן שהוא קודם הקבורה. והאוסר הביא רמ"א ד**ב"ב** דלעיל, והמתיר דחי ראייה זו דאדברה מבואר דמשום פסידא דלקוחות לא משגיחין בניוול המת.

ט. במקום חשש פק"נ

ועיי"ש **בנוב"י** שכת' שבמקום ספק פק"נ פשיטא דשרי. אמנם כ"יז ביש ספק סכי"נ לפנינו כגון חולה, אבל היכן שאין שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד לחמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה, ודאי דלא דחינן משום ששאל קלה זו שום איסור אפי' איסור דרבנן שאם אתה קורא שששאל זו ספק נפשות אי"כ יהיה כל מלאכת הרפאות ושיחות מושלם כסמינ' והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא זדמן היים או בלילה חולה שיהיה צורך לזה, ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה לחלק, ע"כ. וכי"כ **החתי"ס** (יו"ד סי' שלז) דשרי במקום פקו"נ.
ו**הפת"ש** (יו"ד סי' שסג ס"ק ה) הביא דבריחם.

ועיי' **באג"מ** (יו"ד ח"ב סי' קנא) שכתב: שטעם הנו"ב הוא דחוק דהא מצוי חולים בעלמא, ובפרט בזה"י שאפשר לידע מכל בתי החולים שבעולם שיש שם חולים כאלו. ועיי"כ נקט שהוא אסור משום דלהתלמד לרפאות אין חיוב על האדם וממילא אסור משום ניוול המת, ע"כ.
ו**החזו"א** שם כת' דאה"נ כוונת הנוב"י שאין לחלק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר בזמן שמתירעין עלה (אף שאין בשעה זו חולה קמן) משום חולי מהלכות בית אלויבים מצוי בפרט בעיר הסמוך לספר בעירובין (מ"ה), ע"כ.

ו**הבנין ציון** (סי' קט) יוצא חלוקה על הנו"ב כי איסור ניוול המת אינו נדחה מצד פקו"נ, שהרי ביטור רש"י (סי' ט) שאסור לאדם לגזול ממון חבירו למען הציל עצמו ממיטה, ולפי"ז כ"יש דאסור להציל עצמו בקלון חבירו דכבודו תביב לו מממונו, ואיך נאמר דמשום פ"נ דהחולה יהיה מותר לבזות ולנוול המת דמסתמא לא מחל על בזיונו, ואפי' לפי התוס', הרא"ש והשו"ע בחו"מ סי' שני"ט דסברי דוקא לענין דצריך לשלם אבל לא שיהי' אסור לכתח' להציל, ג"כ בני"ד דלא שייך שישלם לבסוף בזיונו אסור, ע"כ.
אולם **השואל ומשיב** (ק" חו"א סי' רלא) כת' דכל שעושיין לצורך ענין גדול כגון תקנות עגונה וכדו' אין זה ניוול. דלא **התשובה מאהבה ובעל שיבת ציון** שנטקט זבכה"כ דוקא אם האישה פותחת הקבר שרי.
וכן פסק **המהרי"ל דיסקין** (יו"ד סי' לא). ועיי' **בתביעות בענינים** (שם ד"ה זינאה פטוס).
וכ"ן נקט **החזו"א והאג"מ**. [ועיי' **בחזו"א** (יו"ד סי' רח ס"ק ז) דבפרוש מדרכי ציבור אין אנו מוזהרין על ניוולו (אבל יש בו משום איסור הנה"ח).

ועכ"פ חוינן שלצורך רפואה אסור לנתח מת משום ניוול אא"כ יש משום חשש סכי"נ.
ועיי' **באג"מ** (יו"ד חו"א סי' רכט ענף ו) שכתב דכיון שהרבה סוברים שאין איסור הנאה במת עכו"ם וכן מפורש בירושלמי, יש להורות לצורך גדול כרפואה כהמתירין בהנאה במת עכו"ם.
וכן דעת **הגרשו"א זצ"ל** (נשמת אברהם סי' שמשט ט"ז ע"א עמ' תקיג ותקטו) דלשלם ללימוד רפואה יש להקל.

י. פעולות שדרך לעשותה לבני"א בחיים – ביופסיה

ועיי' **בבנין ציון** (רסי' קנא) שניוול המת לא יקרא רק מה שמתעב המת בעיני רואיו, ובפרט מה שנקרא ניוול גם גבי חחי, אבל להוציא עובר עיי' חתיכת בטנה אין זה ניוול אחרי שידוע שע"פ דרכי הרפואה גם בחי' לפעמים עושיין כן, משא"כ לתנוח בטנו ולנתח בני מייעזו ללמוד ממנו זה ודאי ניוול, ע"כ.
וכן פסק **בקובץ תשובות** (ח"יג סי' קסא).
ועיי' **בנחל אשכול** (ח"יב מילה אות ט עמ' 117).
וכי"כ **האג"מ** (יו"ד ח"ב ססי' קנא) מדלילה שאם לא יפתחו בטנו וכדו' רק תוחבים מחט להוציא ממנו קצת לחלוותית או דם, או מחדירים מצלמה ללמוד איזו דברים הנוגעים למחלה, אין זה ניוול, כי דבר כזה מצוי טובא בזמננו שעושים כן גם לחיים, ע"כ.
וכן פסק **הגרשו"א זצ"ל** (ערכי רפואה ח"א עמי ריו, ונשמ"א שם הגה 9 עמי תקכ), ועיי"ש הגה 7) שמותר להתאמן בהכנסת צינור דרך הפה לתוך הקנה (אינטובציה) כדי להציל בעתיד חולה שבסכנה, כי הוא דבר שעושים לבני"א חיים ואין זה בכלל נהנה מהמת, ע"כ.

יא. ניתוח נפל

כתב **בהגהות מיי'** (מילה פ"א אות ז) דנפלים אשר נהגו להסיר ערלתם לפני קבורותן אסור אפי' ביו"ט שני של גלויות, דהא דאמרין גבי יו"ט שני לגבי מת כחול שוויה רבנן, הני מילי מת שהוא בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש ביזיון בשהייתו, אבל נפל דאין מצוה לקברו כדמוכח בכמה מקומות בתלמוד (ע"ז מ"א): שמטילין אותו לבור אין יו"ט נדחה על צרכי קבורתו, ועוד דמה שנהגו להסיר ערלתו אין זה מנהג של תורה.
וכתי' **הבי"ב** (בדה"ב סי' תקכו) שכ"ז אינו אלא נפלים שאנו יודעים ודאי שלא כלו להם חודשיהם.
וכן פסק **השו"ע** (סי' פ).
וביאר **המ"א זצ"ל** (ד"ה י"ב ע"ב) דהיינו כי אין מצוה לנקבר נפל.

אלא דעיי"ש שדחה דבריו דמצוה אימ"א (ועיי"ש ס"ק ד' ו**במצה"ש** שם דאם מת אחר לי יום יצא מכלל נפל ולכו"ע חייב קבורה.
וכמ"כ עיי"ש בסעי' ט' ובא גמרו שערו וצפורניו בחזקת בר קיימא הוא).
וכן נקט **היעב"ץ** בספריו **מו"ק** (שם) ו**שאלת יעב"ץ** (חו"א סי' מא),
וכן פסק **האבני"ז** (יו"ד סי' תעב אות א).
ו**החתי"ס** (או"ח ססי' קמד) כת' דאיכא מצוה והיא משום בזיונו.
ו**הערוה"ש** (אות יז) כת' שהוא חיוב מדרבנן.
ו**במ"ב** (סיק מט) כת' דיש אחרונים דס"ל דיש בזה מצוה, ע"כ.
ודעת **החזו"א** (ארחות רבנו ח"י עמ' קט) שנפל צריך קבורה.
ו**השבה"ל** (ח"י רסי' ריא) כת' דנהוג כו"יע לקבור נפלים, אלא שאינו אלא מספק פלוגתא.
ו**בתשובות והנהגות** (ח"ב סי' תרב) כת' שבירושלים עיה"ק מקובל שאין משום בל תלין בנפל אף שיש מצות קבורה, ומי"מ יש ליהזר לקוברם בבה"ק, כי היים נחשב לבזיון לקוברו שלא בביה"ק.
ומשמע מדברי הגה"מ דכיון דלדעתו אין חובת קבורה אין איסור בניוולו.
אולם לדעת החולקים אסור בכל גוונא.
ודעת **הגרי"ק זצ"ל** (ארחות רבנו ח"י עמ' ק) לאסור לנתח נפל אע"פ שיי"א שאין מחויבים לקברו.

יב. מה בכלל נפל הצריך קבורה

עיינן **בבית הלל** (סי' קצד ס"ק א) שכת' שאסור לכהן לטמאות למת, ונרא' דה"ה לנפל, דהיינו בן מי יום שנגמרה צורתו, כדאיתא בפסחים (ט).
וה"ה כאן המפלת בן מי יוים א', תשב לזכר ולנקבה, עיי' **ב"י** (עמי קלו דבור ראשון) בשם **הגמ'** (נדה לז), ע"כ.
אלא דעיי' **במהרש"ם** (ח"י ססי' קמז) שהקל בנפל בן ג' חדשים שא"צ קבורה.
ו**במשמרת שלום** (ח"ל שמחות אות ק ס"ק ג) הביא **מהש"ו** דנפל בן ה' או ו' חדשים צריך קבורה כל שהוא שלם באיבריו, וכן עמא דבר, ע"כ.
ו**בתשובות והנהגות** (שם) כת' דמסברא נרא' שהשיעור הוא כשיש בו מלא צורת אדם, אבל בלא"ה צריך קבורה רק מפני טומאה ותקלה, ע"כ.
ו**הגרי"ק זצ"ל** (שם עמ' קט) הורה להחמיר **כהבית הלל**.
ועיי' **בנשמת אברהם** (יו"ד סי' שמשט אות ה - 6 עמי תקכב) בשם **בעל הש"ש זצ"ל**.

מ ו ס ק נ א ר ד י נ א

א' מת ישראל אסור בהנאה. ואפילו בנפל הדין כך.
ב' מת עכו"ם נח' הפוסקים אם אסור בהנאה, ובמקום צורך גדול כגון ללמוד רפואה ע"מ להציל נפשות בעתיד יש להקל.
ג' מלבד איסור הנאה מהמת יש איסור לנוול ולהלינו ועל כן ניתוח מת ישראל אסור.
ואין בזה היתר אלא במקום חשש פקו"נ ממש העומד לפנינו.
ד' פעולה שהדרך לעשותה אף לבני"א חיים, כהוצאת קצת דם או נוזל מהגוף עיי' תחיבת מחט, מותר לעשותה למת או נפל כשיש בזה תועלת לדעת על המחלה או סיבת ההפלה וכדו'.

ובאמת **בחנינוך** (מצוה י"א) דינא דשור המזיק כתב - ואלה הדינין הנקראין דיני קנסות, כבר אמרנו שאין דנין אותן אלא בי"ד הסמוכין ובא"י. אבל המזיק חייב לשלם בדיני שמים בכל מקום, ואם תפס הניזוק אין מוציאין מידו בשום מקום.

וכבר עמד בזה **המנחת חינוך** שם, והעיר דבקצות החושן מבואר דדוקא בממון שאין נדים בזה"י הדין כן, אבל בקנס גזר הכתוב אשר ירשיעון אלהים, אבל אם אין הבי"ד מוחיבין אותו אין חייב כלל אף לצאת ידי שמים, ואף תפיסה לא מהני.

אלא דיעו"ב **באמרי בינה** (חו"מ סי' ג) שבבאר דאף החינוך לא קמיירי אלא בקנס שאין משלם יותר מכפי שיעור הנוק, אבל במקום שמשלם יותר משיעור הנוק אף לדעת החינוך אי"צ לשלם לצי"ש (והחינוך שם איירי בטוקי שור שאין משלם יותר ממה שהי"ק). ואף הוסיף שבדברי הפוסקים מבואר דכל דבר שהוא קנס ואין דנים אותו בזה"י דליכא סמוכין אלא אף לצי"ש פטור.

אולם **בשער משפט** (סי' א' ס"ק א) כתב לבאר בדעת החינוך דס"ל דשאני ההיא דהירושלמי דכיון דמודה בקנס פטור, ע"כ פטור אף לצאת ידי שמים, משא"כ היכא דמדינת חייב אלא נתחייב לנו דיני, כמו שועלה בזה"י הלכך פטור, היכא דהוא יודע בעצמו שחייב, חייב לשלם לצאת ידי שמים. אלא דעיי"ש מה שהקשה עיי"ז והניח בקושי"א.

ועיי' **בשדי חמד** (מסכת המ"ם כלל ק"י) דהביא מכמה פוסקים דס"ל דמודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור אף בבא לצאת ידי שמים, וכמשמעות הירושלמי.

ד. אלא דאי נימא דלנא דבקנס ליכא חיוב כלל [אפי' לצאת ידי שמים] כדי שלא נתחייב בבי"ד, כמו שועלה מפשטות הירושלמי, ומדברי התוס' והרשב"א. יל"ע אמאי מהני ביה תפיסה, ואיך נימא ביה עביד איניש דינא לנפשיה דבר ש אין בו חיוב כלל.

ועיינ' **בקובץ בענינים** (ח"י סי' י"ג) דביאר בזה דקנס באמת חיובו חל מיד כשהזיק כמו בממון, אלא דהאי כדיניה והאי כדיניה, בדממון חיובו לשלם לניזק, משא"כ בקנס דחיובו להיות נענש עיי' ב"ד.
והא דבקנס דפטור קודם גמר דין אף לצאת ידי שמים, אין הטעם משום דאכתי לא נתחייב, אלא אע"ג דכבר נתחייב מי"מ חיובו שיכפוהו ב"ד לשלם. והיכא דליכא ב"ד איהו במקום ב"ד קאי, דעביד איניש דינא לנפשי, כמבואר ברא"ש ס"ק דבב"ק.

והיינו דתפיסה בקנס מהני משום דחשיב ככפיית ב"ד, וכמבואר ב**רא"ש** שם (סי' ב') דדינא דתפס ניזק לא תקנתא ליה לא דינא הוא דמדאורייתא מחיל ליה אלא שאין לו דיין בבבל שיתכונן ליתן לו, וכ"ל כה"ג עביד איניש דינא לנפשיה.
ואי"כ הוא בכלל חיובא דקנס לשלם עיי' כפיית ב"ד.

ועיינ' עוד **בשערי יושר** (שער ז' פרק כ"א) דביאר דבקנס איכא זכות ללימוד וחייב הגוף על הנתבע, וענין העמדה בדין הוא רק בגדר תנאי, שאם ב"ד יכופוהו על הדין המבואר בתורה יזכה התובע, ואם לא יכפוהו לא יזכה כלל.
והיכא דכפו אותו ה"ינ דזכה התובע משעת מעשה. [ואי"כ ה"ינ לענן תפיסה דעביד איניש דינא לנפשיה, חשיב ככפיית ב"ד, ונתקיים התנאי].

הפעולה לדינא - מי שגנב ובא לשוב בתשובה על מעשיו, די שיחזיר הגניבה או דמיה, ואי"צ לשלם כפל אף לצאת ידי שמים.

פ ז י נ י מ ו ס ר

עניני שבת קודש

תפילות שהרית (י)

מעלת אמירת 'אל אדון' - י"אל אדון. אחי רועי, גודל מעלת השבח הגדול הזה הובא בזהר הקדוש... **ומזה יכול האדם להתבונן בשכלו ערך גודל מעלות השבח הזה, ולהזהר בהם לומר התבות במיתון גדול ולכוון בהם היטב על כל פנים פירוש המילות**. וישים בלבו להבין ולהשכיל גודל השבח של יוצרנו ובוראנו יתי"ש ויתעלה, כי רב מאד מעלת האדם האומר ועושה תיקונים גדולים בעולמות העליונים הקדושים באמירתו השבח הזה, כמבואר בזהר הקדוש פרשת ויקהל וכו'... יכששבח הזה עולה למעלה ששים מרכבות עליונות [שבגן עדן] מזדמנים ולוקחים השבח מן עם הקדוש ומעלים אותה להתעטר בה בכמה מרכבות עליונות שהממונים וכל הצדיקים שבגן עדן כולם מתעטרים בשבח הזה, וכל אלו המרכבות וכל אלו נשמות הצדיקים כולם עולים בשבח הזה עד סוד כסא הכבוד"...

ואיך לא יתלהב לבב איש בקרבו אל שמחה רבה ועצומה מאד באמירת השבח הגדול הזה, כדי לתת בזה נחת רוח גדול ליוצרנו ובוראנו ית"ש ויתעלה...
ישמח שומח עצומה עד מאד באלקותו יתברך שמו יתעלה זכרו לעי"ה. (סידור ויגוש העבודה ח, ה)
נערך על ידי מח"ם "עבודת שבת קודש"

הגליון נתרם בעילום שם **להצלת התורים ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052–767–0503

© **שמעתיא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבויע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@gmail.com או amikta571@gmail.com**